

elvárás, a tökéletesség illúziója, és ezért Szilágyi sokszor a hibákban is mintha az esztétikai értéket keresné, bizonyítaná. Ezt a kettősséget érzékelhetjük a következő részletben is: „Rájöhetünk arra, hogy Kosztolányi valóban kiemelkedő prózaírói tehetség volt ugyan, mégis: nyelvi ereje, szövegalkotó és sűrítő képessége rengeteg munka árán teljeseedett ki a húszas-harmincas évekre” (201.). Világos, hogy nincs tökéletes szöveg, tökéletes, kiforrott alkotó, amelynek fényében az egész életművet érdemes tárgyalni, de mintha továbbra is ott lapulna a korai veritékes munkában a későbbi dicsőség. A retorikai buktatók ellenére Szilágyi Zsófia könyve a másik két 2017-es Kosztolányi-kötethez képest megítélésem szerint a legtöbb újítást hozza, nemcsak a szerző sokrétűségét bizonyítva, hanem az életmű keveset vagy egyáltalán nem tárgyalt darabjait értelmezve. Továbbá az *Esti Kornél* mint tanulmánykötet „műfaji mintája” (a szerző saját megfogalmazása) döntően sikeres vállalkozásnak tűnik, hiszen képes ötvözni az Arany- és Bónus-monográfiában hangsúlyos elemeket: az életmű és a magánélet közti egyensúly mindvégig megmarad, és bár nem szövegeközpontról értelmezéseket olvashatunk, mégsem hagynak maguk után hiányérzetet az egyes fejezetek, jóllehet az „éretlen” prózaíró Kosztolányiról alkotott tudásunk még bővíthető.

(*Kalligram, Budapest, 2017.*)

Alfie Bown: *In the Event of Laughter. Psychoanalysis, Literature and Comedy*

Alfie Bown legújabb kötete Alan Badiou eseményfogalmára építve lacaniánus keretben tárgyalja a nevetés jelenségét. A gondosan felépített elméleti apparátust a szerző történetileg és műfaji szempontból is változatos korpuszon teszi próbára: a *commedia dell'arté*-ből kinőtt angol-szász bábjátékhagyomány különböző történeti variációinak, majd performanszoknak a vizsgálatát a 19. századi karikatúrahagyománnyal, később a francia szatirikus kéthettilap, a *Charlie Hebdo* botrányt kiváltó, és gyilkosságsorozattal megtorolt karikatúráinak elemzésével kapcsolja össze. A *Trauerspiel* hagyományával összefüggő elméleti kérdésektől Shakespeare *Szentivánéji álm* című darabjához, majd annak gryphiusi újraírásához kalauzol bennünket Bown gondolatmenete, később Chaucer- és Dickens-részletek, majd Gogol *Kökönyeg* című darabjának jelenetei világítják meg a jelenség aktuálisan vizsgált módozatait, végül pedig néhány Kafka-levelel célzott olvasata és Chaplin *Diktátor*-filmje zárja a parádés kínálatot. Jóllehet, szisztematikusan végigköveti a komikumelméletek történetét és módszertanát, előfeltevéseit és következtetéseit, az olvasónak rögtön szemet szúrhat, hogy Bown nem komikumról, de nem is humorról, hanem jóval tágabb megközelítésben nevetésről beszél, ami kellő mozgásteret biztosít interdiszciplináris vizsgálata számára ahhoz, hogy a kutatás tárgyát összetett, pszichés-szellemi-társadalmi megnyilvánulásként, adott esetben éppen nyelvként, jelenlétként vagy a jelentés összeomlásaként értse. Az *In the Event of Laughter* a 2018-ban indult *Psychoanalytic Horizons* sorozat harmadik kötete, amely kifejezetten tudományközi kutatások eredményeit publikálja a pszichoanalitikus elméletek és különböző irodalomelméleti irányzatok (*cultural studies*, feminizmus), a médiakutatás, politikaelmélet és etika határterületeiről.

Bown érdeklődésének kiindulópontja – mondhatnánk, Bataille szellemében (vö. 134.) – az a nyugtalanító zavar, kellemetlen utóíz, amit a nevetés hagy maga után (2.), és amely valóban nem érthető meg, ha a komikumelméletek kérdései nyomán kizárólag a komikus helyzet kialakulásának okaira és körülményeire kérdezzünk. Vállalkozása egésze szempontjából szimptomatikus, amikor a szerző Erving Goffman szociológus szövege nyomán utal arra, hogy az *only joking* ('csak vicceltem') egyike a leggyakoribb angol társalgási fordulatnak, ami jól mutatja, hogy nagyon is tisztában vagyunk a nevetés veszélyes, akár kegyetlen, átideologizált erejével (11.). Ahogy Bown könyve is bizonyítja, Badiou hegeli és lacani alapozású eseményfogalma és Bataille vonatkozó írásai mentén a nevetés ideológiaképzőként és az identifikációs folyamatok összetevőjeként is tárgyalható, hiszen nemcsak hozzájárul gondolkodásmódunk, társadalmunk kereteinek a kialakításához, de fenyegeti, újra is rendezheti azokat. A könyv megőrizte a korábbi PhD-dolgozat kissé iskolás és mechanikus szerkezetét, a fejezetek

módszeresen az elméleti keretek felrajzolását követően térnek rá az esettanulmányok tárgyául választott szövegek, kulturális termékek értelmezésére, és rendre elmozdítani igyekeznek az ott megfogalmazott teoretikus belátásokat, hol több, hol kevesebb sikerrel.

A fejezetcímek kulcsfogalmai jól mutatják az igényt a választott téma szisztematikus, a korábbi értelmezéstörténettel is számot vető tárgyalására, és egyben jelzik a pszichoanalitikus irányultságú, ideológiakritikai olvasat igényét. Bown úgy igyekszik meghaladni a komikum értelmezésére az angolszász teoretikusok körében is bejáratott háromféle megközelítés (szelepelmélet, inkongruenciaelmélet, fölényelmélet) egymástól elkülönített alkalmazását az egyes jelenségek értelmezése során, hogy eközben a könyv szerkezete tulajdonképpen kis módosítással ugyanerre a triádra épül: az első fejezet (mindenekelőtt Bahtyin Rableais-könyve nyomán) a nevetéssel mint felszabadító eseménnyel foglalkozik (vö. szelepelmélet), a második a jelenséget kontrollként veszi szemügyre (vö. fölényelmélet), míg a történetileg legkésőbbi, értelmezésmód (inkongruenciaelmélet) helyét – amelyről Bown nyomán mondhatjuk, hogy részben az előző kettő ötvözete (27.), bár módszertanilag azoktól különböző, a komikus helyzet strukturális elemzésén alapuló olvasat – a nevetés mint a szorongással összefüggő jelenség tárgyalása tölti be a negyedik fejezetben. Ezek közé ékelődik a könyv központi tézisének kidolgozása a harmadik fejezetben: a nevetés eseményjellegének, mondhatnánk, performatív minőségének bemutatása. Maga Bown is konstatálja, hogy Badiou vélhetően nem tekintene eseményként a nevetésre (3.), gondolatmenete szempontjából azért lényeges e fogalom bekapcsolása, hogy meghaladja azt az értelmezői hagyományt, amely válaszjellegére korlátozza a jelenséget. Ennek érdekében Žižek elképzelése nyomán módosítja Badiou eseményfogalmát, és olyan történésként tekint a nevetésre, amely újrarendezi maga körül a világot, visszamenőleg újraírja kiváltó okait, és megváltoztatja az esemény valamennyi szereplőjét. Mint Ian Parker rámutat, ez a megközelítés visszavezethető a pszichoanalízis időpercepciójában a Nachträglichkeit (halasztott cselekvés, utólagosság) fogalmára (4.). Amikor Bown azt állítja, hogy az esemény fogalmát eddig nem közelítették meg a komikumelméletek felől (4.), mintha kissé túlbecsülné vállalkozása radikalitását és egyedi jellegét. A mintaadóan világos, néhol kissé iskolás gondolatmenet, a munka forrásainak szigorú megjelölése feltárja a lépcsőfokokat, amelyekre koncepciója kidolgozásához szüksége volt (a korábban említettekén túl Alenka Zupančič, Anca Parvulescu írásai), így egy forrásként nagyon jól használható és tanulságos, de megítélésem szerint sokkal inkább különböző értelmezői hagyományokat összebékítő, helyenként ütköztető, összegző munkával állunk szemben. A könyv ereje nem az egyes példák újszerű és kidolgozott értelmezésében rejlik, hanem a nevetésről, komikumról alkotott fogalmaink rendszerező áttekintésében, az inspirálóan összeválogatott esetek felsorakoztatásában, valamint abban, ahogyan a komikumelméletek meglátásait elmozdítja vagy éppen számon kéri a felületesebb értelmezéseken (mint a későbbiek során néhány példán látni fogjuk).

Bataille és Derrida alapvetése számomra nélkülözhetetlennek tűnik a könyv gondolkodásmódjának kialakításához, de mindkettőjük vonatkozó írásait Bown pusztán

közvetetten vagy röviden idézi, és kérdés, hogy részleteiben mennyire ismeri. Amikor azt hangsúlyozza például, hogy Bataille-jal szemben számára éppen az az érdekes, hogy a nevetés konstruktív, tudást állít elő, később pedig úgy vélekedik, hogy akkor tudja társadalmi hatását kifejezni, ha a közösség számára világos a jelentése (18.), akkor nemcsak a szerzői igényesség és teoretikusi következetesség megbicsaklását érzékeljük, valamint a felszínes olvasás gyanúja fogalmazódhat meg bennünk, hanem az a felismerés is körvonalazódhat, hogy mennyire tanulságos módon rendeznék át e szövegek a könyv következtetéseit, és ásnák alá termékenyen a részleteiben nagyon inspiráló, de talán túlságosan is kompakt koncepciót. Ha ugyanis Bownnal együtt identitáskonstruáló eseményként tekintünk a nevetésre, igen meglepő, hogy hiányzik a könyvből a jelenség testi vonatkozásainak fontolóra vétele, és annak tisztázása, hogyan lehet nyelvvé, nyelvivé ez az összetett auditív-korporális jelenség (itt volnának például bekapcsolhatóak Derrida meglátásai a hang szerepéről). Ha összevetjük e könyvet Terry Eagleton szintén 2019-es *Humour* című kötetével, azon túl, hogy ez utóbbi nem hivatkozza a fiatal pályatárs színvonalas munkáját, szembetűnő, hogy a nevetéssel foglalkozó fejezet e megnyilvánulást önmagában jelentés nélküli testnyelvként és hangeffektusként érti, amely ugyan társadalmilag és kulturálisan kódolt, mégis a testkontroll elvesztésével jár, és a gyermekkorba való visszatérést eredményez, sőt az animálissal hoz érintkezésbe, hovatovább politikailag veszélyes megnyilvánulás.

Bown könyvének első fejezete a nevetéssel mint felszabadító eseménnyel foglalkozik, és ennek kritikájaként vígjátékelemzések sokaságát veszi célba, amelyekben a nevetést egyénre, egyes közösségekre, az adott társadalom felépítésére nézve romboló hatásúként vagy éppen morális nyereségéért ünneplik. Angolszász értelmezői közegben egyértelmű, miért innen indítja Bown a vizsgálatot, az utóbbi ötven évben a terület ottani kiemelkedő teoretikusai, John Morreal, Simon Critchley és Noel Carroll megközelítésének ugyanis egyaránt ez volt a fókuszában. Bown érvelésének kiindulópontja az a belátás, hogy a nevetés nem egy előzetesen feltételezett, szilárd szubjektum válasza az öt megelőző struktúrára és társadalmi beágyazottságára (22.), hanem önleplező esemény, amennyiben ideológiák létrehozásában legalább annyira érdekelt (24.). D. J. Palmerrel és Critchley-vel ellentétben úgy véli, nem célravezető elválasztani egymástól a válaszszerű és a radikális, az ideológiai megalapozottságú és a felszabadító nevetést. Bown Critchley-kritikájához Bahtyin szállítja a puskaport: a nevetés politikai tett, melynek jelentése elválaszthatatlan a társadalmi kontextustól, a karnevál nem egyedi komikus esemény, hanem olyan univerzális nevetés, amely a dolgok relativitását állítja, de mégis megerősíti a fennálló rendet, ugyanakkor az identitás kritikáját adja (28–30.). Bown továbbá Baudelaire megkerülhetetlen tanulmánya (*De L'Essence du Rire*, 1855) nyomán érthetően azt hangsúlyozza, amiben a francia szerző valóban túllép Hobbes fölényelméletén, vagyis hogy ha magunkon nevetünk, korábbi határolt énünkkel való viszonyunkat újítjuk meg. Ez egyúttal megtanít bennünket arra is, hogy ami destruktívnek tűnik, konstruktív is egyben: a nevetés identitást konstruál, és természetesnek mutatja alanyát. A moralizáló és a vígjátékokat demokratizáló erőnek láttató komikumelméletek, értelmezések kritikáját Bown tanulságos módon élezi ki két példán: Punch és Judy tradicionális vásári

bábjátékának legkorábbi teljes szövegű lejegyzésén és annak modernizálásain, valamint a közismert Charlie Hebdo-karikatúrákon. A korábbi értelmezésekkel szemben Bown olvasatának az az újdonsága, hogy a néző/olvasó és a szereplő nevetésének viszonyát vizsgálja és teszi mérlegre. A nápolyi commedia dell'arte hagyományból ismert Pulcinella 17. századi utódként Punch-előadás eleinte még a polgári gondolkodás kritikájának mutatkozik, de a jelen könyvben elemzett szövegváltozat idején (1832) már elveszti radikalitását, tanmesévé silányul (39.). Ami ennél érdekesebb, és valóban felkelti Bown figyelmét, hiszen érvelését is támogatja, az az, hogy Punch ugyanannyira a kegyetlen és fölényes, mint a felszabadító nevetés megtestesítője, s bár úgy tűnik, a darab egésze hierarchiaellenes, a szereplő és a néző nevetése a hierarchia csúcsán hozza létre és jelöli ki Punch új helyét (42.). Ahelyett, hogy az egyenlőséget propagálná, éppen, hogy stabilizálja a különbséget az egyes társadalmi csoportok között. Dickens Daniel Quilpe, Punch örököse a *The Old Curiosity Shop* című regényben hasonlóképpen a humor és szadizmus házasságából születik. Bár itt nincs hely a gondolatmenet reprodukálására, az előzőekből világos lehet, hogy Bown jogosan kritizálja itt Adorno olvasatát, amely egyszerűsítve a polgárság által elnyomott érzelmek kikezdését és provokációját értékeli Dickens hőisében, holott ennek ellenkezőjét látjuk a befogadáscentrikus értelmezés során (43–44.). Punch és Quilpe a néző és az olvasó nevetéséből táplálkozva magukat mint fenyegető erőszakos szubjektumokat építik fel, hasonlóan a szadista gúnyolódás karikatúráihoz. E megfigyelésnél nem kevésbé inspiráló a fejezet lezárása sem, amely Adorno nyomán metareprezentációként érti a karikatúrát (46.), és Ernst Krisszel összhangban arra helyezi a hangsúlyt, hogy ez az alkotásmód azt a fajta reprezentációs struktúrát kezdi ki, amely előzetesen adottat tételez, hiszen úgy mutat fel egy identitást, hogy annak stabilitása, beágyazottsága kérdésessé válik. Bown számára ezért is testesítheti meg a karikatúra műfaja a nevetés eseményjellegét, melynek fenyegető és antiesszencialista voltát a Charlie Hebdo borítói által kiváltott tragikus következményekkel példázza.

A következő fejezetek esettanulmányainak érvelése szisztematikusan követi a stabil gondolatmenetet. A nevetésre mint kontrollra adott reflexiók természetesen egy részleges Freud-kritikából indulnak ki, amely cáfolni igyekszik, hogy a nevetés a preegzisztens ego bizonyítéka volna, amely külső és belső határát stabilizálja (52.), míg Bown számára olyan identifikációs esemény, amely az ideológia létesülésének pillanatát jelzi (54.) és fenyegeti. Freud koncepciója ugyanakkor Badiou eseményfogalmának előzményeként is bemutatható, amennyiben a szubjektum számára kontrollálhatatlan (saját maga számára reflektálatlan, de a létét meghatározó külső erők által szabályozott), és egyszersmind racionálisan kontrollált a vicc struktúrájában. A vicc és viszonya a tudattalanhoz Bown számára azért is elgondolkodtató, mert rámutat arra, hogy a vicc mennyire spontánnak és természetesnek tette magát, és az általa kiváltott nevetés segítségével mennyire magától értetődőnek és adottnak mutatja fel saját ideológiai előfeltevéseit, és ezért veszélyesebb, mint a racionális érvelés. Parvulescu belátásai mentén folytatva e gondolatmenetet, a nevetés eseményjellegének radikalitása abban áll, hogy éppen akkor ellenőrzi és alakítja a szubjektumot, amikor az magát tévesen szabadnak érzi (59.). Ide kapcsolhatóak az utolsó fejezet célkitűzései is,

amelyek Kafka leveleiben hangsúlyozzák – szintén Parvulescu segítségével –, a nevetés jelentőségét. A könyv záró szakasza következetes a vizsgálat választott módszertana és elméleti meghatározottsága szempontjából, amennyiben a szorongás és nevetés összefüggéseit kutatja. Fölényes nevetésünket sokszor követi szorongásszerű érzés, de elfojtott szorongásunk is törhet ki kontrollálhatatlan nevetésben. Itt valóban különösen fontos a könyvből fájdalmasan hiányzó szempont, a tanult nevetésnek mint jelenségnek a vizsgálata, vagyis társadalmilag elismert és elfogadott, történetileg változó konstrukcióként való szemügyre vétele. Megfelelően megválasztott példákon keresztül tanulságos volna nyomon követni reakcióink történeti meghatározottságát és módosulásait, amelyre a változatos esettanulmányok sokasága sajnos nem tesz igazán értékelhető kísérletet. A történeti szempont kielégítő érvényesítése nélkül meggyőződésem szerint ez a vállalkozás nem tud olyan mélyre fúrni, amennyire szeretne, és ezért is enged több ízben a súlykoló önisméltés csábításának, miközben lényeges különbségeket fed el. Ez alól még leginkább a 18–19. századi példák elemzéseinek kivételek, hiszen Bown doktoranduszként a Manchesteri Egyetemen éppen ennek a korszaknak az irodalomtörténetét tanulmányozta. A jelen kritikában több helyütt megfogalmazott hiányérzet ellenére Alfie Bown kötete nagy ívű, pazar szakirodalmi apparátusra építő munka, melynek belátásai, ha több ízben közvetítettek is, nélkülözhetetlenek, ha a nevetésről, komikumról gondolkodunk. Vicc és nevetés egymást kölcsönösen feltételezik és konstruálják, de kacagásunk annak is a jele egyúttal, hogy valóságunk mennyire törekeny és milyen könnyen újrendezhető.

(Bloomsbury, New York – London – Oxford – New Delphi – Sydney, 2019.)

Nyár a Kastélyban

A kápolnásnyéki Halász-kastély programjai

2019. AUGUSZTUS 10. – 20.00

KastélyKoncert

*Zenébe szőtt szövevényes szerelmek
a MusiColore énekegyüttes
és vendégeinek előadásában*

A székesfehérvári székhelyű hattagú **MusiColore Énekegyüttes** koncertje hangulatos estét kínál hallgatóságának, amely során különböző zenetörténeti korszakok szerelmes dalaiból válogatnak, a reneszánsz madrigáloktól kezdve a jazzig, a magyar népzene szívet facsaró dallamain keresztül a kortárs kórusművekig. Meglepetés vendégművészek is színesítik a műsort, amelyre szeretettel várnak minden kedves zenekedvelőt.

2019. AUGUSZTUS 17. – 20.00

KastélyKoncert

Füstös esti swing

Horváth Márk és **Jász Andris** koncertje,
vendég **Iván Szandra**

Horváth Márk gitárművész a Velencei-tavi zenei életben mind a könnyűzenei koncertek, mind a tehetséggondozás tekintetében kiemelkedő szerepet játszik. Számos hazai formáció gitárosaként a hazai django stílus „élharcosai” közé sorolható. **Iván Szandra** énekes-zongorista a bostoni Berklee College of Music egykori hallgatója. Jellegzetes bűgő, mély hangját ismerhetjük a Budapest Bár produkcióból éppúgy, mint az I Heart Budapest showból. A két művész metszéspontja **Jász Andris** szaxofonművész, akit mindkettőjükkel hosszú évek óta tartó alkotói barátság köt össze. Jász Andris 2007-ben diplomázott a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem jazz tanszékén, azóta a belföldi és külföldi koncertszínpadok rendszeres fellépője. Hármuk közös produkciója felejthetetlen nyári esti élményt ígér.

2019. AUGUSZTUS 23. – 20.00

KÉPMÁS-EST A HALÁSZ-KASTÉLYBAN

BLABLABLA – A kapcsolat megszakadt

Pörgetjük az oldalakat, csetelünk, posztolunk, lájkolunk, folyamatosan kommunikálunk és kapcsolatban vagyunk. Legalábbis online. És közben mi történik a kinti, fizikai világban és az emberben legbelül? Van kapcsolat? Szakértő vendégeink **Csáky-Pallavicini Zsófia**, klinikai szakpszichológus és családterapeuta, valamint **Kozma-Vízkeleti Dániel** kiképző család-pszichoterapeuta, klinikai szakpszichológus. A beszélgetést **Szám Kati**, a Képmás főszerkesztője vezeti. A beszélgetés előtt a Székesfehérvári Balett Színház BLA-BLA-BLA... című előadást láthatják.

2019. SZEPTEMBER 14–15.

Kulturális Örökség Napjai

Vezetett kastélytúrák a kulturális örökségvédelem jegyében.

2019. SZEPTEMBER 21. – 11.00

A szőlészet ünnepe

A Nemzeti Agrárgazdasági Kamara Fejér megyei borversenyének ünnepélyes eredményhirdetése.

2019. SZEPTEMBER 27. – 18.00

Kastélymesék

Különleges programsorozat, ahol különleges vendégek személyes történeteik segítségével hívják varázslatos kalandozásra hallgatóságukat. A vendégekkel **Rodics Eszter**, a kastély igazgatója beszélget.

2019. SZEPTEMBER 28. – 10.30

FÜLEm üle

Gyerekeknek szóló koncertsorozat: fülelj, énekelj, játssz, próbáld ki a legkülönbözőbb hangszereket remek művészek iránymutatásával és társaságában. A délelőttök házigazdája: **Bartek Zsolt** klarinétművész.

BUDAPESTI

OPERETTSHÁZ

RODGERS & HAMMERSTEIN'S CAROUSEL LILIOM

című színműve alapján

MOLNÁR FERENC

Zene:

RICHARD RODGERS

Szövegkönyv és dalszövegek:

OSCAR HAMMERSTEIN II

Színpadra alkalmazta: Benjamin F. Glazer

Eredeti tánc koreográfia: Agnes de Mille

Sándor Péter, Széles Flóra

Bordás Barbara, Bálint Ádám, Polyák Lilla, Janza Kata, Földes Tamás, Homonnay Zsolt, Dézsy Szabó Gábor

Fordította: Lőrinczy Attila · A dalszövegeket fordította: Závada Péter · Karmester: Rác Márton

Díszlettervező: Cziegler Balázs · Jelmeztervező: Velich Rita · Koreográfus: Duda Éva

Rendező: Béres Attila

WWW.OPERETT.HU

A mű az R&H Theatricals Europe GmbH-val kötött megállapodás alapján kerül bemutatásra.
A Carousel - Liliom című zenés darabot Magyarországon a Pentaton Koncert- és Művészügynökség képviseli.

  OPERETTSHÁZ

ISSN 0324-4970

19002

9 770324 497190

Ára: 600 Ft

Előfizetés egy évre (4 szám): 2000 Ft

**Magyar
Szín
ház**

Carlo Collodi
Deres Péter
Vidovszky György

PIN:okkió

robot-játék

rendező:

Vidovszky György

**Jegyek már vásárolhatók
a jövő évad premier előadásaira!**

magyarszinhas.hu